

02

การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต

The Creative Arts Research of Momentary Mind

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เรื่อง “ชั่วขณะจิต” เพื่อ 1) ศึกษาถึงความหมายของความสุข และระดับของความสุขตามหลักพุทธศาสนา 2) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากแนวคิดเรื่องความสุขในพระพุทธศาสนา ขั้นตอนการวิจัยมี ดังนี้ 1) ศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องและกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย 2) สร้างสรรค์งานศิลปะ 3) วิเคราะห์ผลงานศิลปะในหัวข้อ “ชั่วขณะจิต” โดยใช้ “แผนภูมิการออกแบบ” เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างส่วนมูลฐานทางศิลปะและหลักการทางศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสุข คือความสบายใจ ความพอใจ ความเพลิดเพลิน ความเบิกบานใจ พระพุทธเจ้าบรรยายไว้ในคัมภีร์ ความสุขแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือความสุขทางกายและความสุขทางใจ 2) การสร้างสรรค์ผลงานตามหลักความสุขทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยถ่ายทอดความคิดเชิงนามธรรมสู่งานศิลปะรูปธรรมที่แสดงออกถึงจังหวะ ความเคลื่อนไหว และการเดินทางของจิตใจ

คำสำคัญ : ชั่วขณะจิต ศิลปะสร้างสรรค์ ความสุขทางพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this creative research entitled “Momentary Mind” are to 1) study the meaning of happiness and levels of happiness according to Buddhism 2) create work of art from the Buddhist concept of happiness. The research process is as follows: 1) study relevant knowledge and determine a conceptual framework of the research 2) create art work 3) analyze the art work entitled “Momentary Mind” by using the “Design Chart” to determine the relationship between Gene Miller’s artistic fundamental and artistic principle.

The results of the research show that 1) happiness is comfort, pleasure, justice, and joyfulness, and can be divided into two types: physical happiness and the happiness that the Buddha describes in the scriptures. 2) by creating work based on the Buddhist concept of happiness, the researcher is able to convey abstract ideas into concrete art work that reflects the rhythm, movement, and the journey of the mind.

Keywords : Momentary mind, Creative art work, Buddhist Concept of Happiness

บทนำ

มนุษย์มี ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส เป็นทวารเปิดสู่โลกภายนอก ทำให้เกิดการกระทบกับสิ่งต่างๆ มากมาย ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสกาย รวมถึงมีจิตคอยปรุงแต่งสิ่งต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นไปตามกามคุณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัสที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้สูดดม เคยได้ลิ้มลอง หรือเคยได้สัมผัสมาแล้ว หรืออาจจะคิดถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง เป็นการสร้างมโนภาพขึ้นภายในจิต อันมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมต่างๆ มากมาย ทั้งเป็นกุศลและอกุศล เช่น ความโลภ ความอยากได้ ความหึงหวง อิจฉา ความไม่ยินดี จึงก่อให้เกิดความสุข-ทุกข์ขึ้นในจิตใจ

ชีวิตคือความทุกข์ยาก มนุษย์ทุกคนเกิดมาล้วนมีความทุกข์ยากด้วยกันทั้งนั้น ถึงแม้ว่าจะไปเกิดในที่ที่สบาย มีฐานะทางสังคมดี ครอบครัวยุ้ยย่วย ก็ยังมีความทุกข์อยู่ดี ซึ่งความทุกข์เป็นสภาพที่ทนได้ยาก เป็นความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า กายิกทุกข์ คือทุกข์ทางกาย เช่น ทุกข์เกิดจาก เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ประจำสังขาร ซึ่งเกิดขึ้นกับทุกสรรพสิ่ง หรือทุกข์จากการมีสภาพร่างกายพิการ โรคภัยเบียดเบียน มีความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น และเจตสิกทุกข์ คือทุกข์ทางใจ เช่น ทุกข์จากการพลัดพราก

จากสิ่งที่เป็นที่รัก การอยู่กับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ความไม่สมปรารถนา หรือผิดหวัง รวมถึงความสุขใจที่เต็มไปด้วยเรื่องเดือดร้อน เพราะทุกข์ทางกายเบียดเบียน หรือทุกข์ที่เกิดจากการประสบกับอารมณ์ที่ไม่ชอบ หรือสูญเสียอารมณ์ที่ชอบ ตลอดจนจิตใจที่เป็นทุกข์เพราะถูกไฟกิเลสเผาให้ร้อนรนวุ่นวาย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ความทุกข์ทางกาย ความทุกข์ทางใจนี้เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับบุคคลทุกคน

ตลอดเวลาทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของผู้วิเจียนั้น ประสบกับความทุกข์ยากลำบากในทุกๆ ช่วงชีวิต มีทั้งความทุกข์ทางกาย ความทุกข์ทางใจ แต่ความทุกข์ของผู้วิเจียนั้นมีทุกข์ทางใจเป็นต้นตอของความทุกข์ทั้งหมด โดยสาเหตุแห่งความทุกข์ คือความอยาก เช่น ความอยากมืออยากเป็น อยากได้นั้นนี้แล้วไม่ได้ดังใจที่คิดที่ต้องการ หรือความผิดหวัง ไม่สมปรารถนา ทุกข์ที่เกิดจากการประสบกับอารมณ์ที่ไม่ชอบ หรือสูญเสียอารมณ์ที่ชอบ จนทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ซึ่งความทุกข์นี้ มันเกิดขึ้นเรื่อยๆ พอจบเรื่องนี้ ก็มีเรื่องใหม่เกิดขึ้นอีก บ้างครั้งความทุกข์ก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน กระหน้าเข้ามาในช่วงเวลาเดียวกัน ผู้วิเจียนเพื่อสภาพความทุกข์เช่นนี้ จึงพยายามดิ้นรนแสวงหาวิธีสร้างความสุขที่แท้จริง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กล่าวว่า ความสุขก็คือความสบายกาย สบายใจ ความรู้สึกหรืออารมณ์ประเภทหนึ่ง มีหลายระดับตั้งแต่ความสบายใจเล็กน้อย หรือความพอใจ จนถึงความเพลิดเพลิน หรือเต็มไปด้วยความสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ส.ปยุตโต) (2551, น. 452-453) ให้ความหมายของคำว่า “ความสุข” คือ ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ มี 2 คือ 1. กายิกสุข สุขทางกาย เช่น ได้อินเสียไฟเรา ลมรสอร่อย ถูกต้องสิ่งอ่อนนุ่ม 2. เจตสิกสุข สุขทางใจ ความสบายใจ แ่มชื่นใจ อีกหมวดหนึ่ง มี 2 คือ 1. สามิสสุข สุขอิงามิส คือสุขต้องอาศัยเหยื่อล่อได้แก่ สุขที่เกิดจากกามคุณ 2. นิรามิสสุข สุขไม่อิงามิส สุขไม่ต้องอาศัยเครื่องล่อหรือกามคุณได้แก่ สุขที่อิงเนกขัมมะหรือสุขที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุ

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสุขไว้ 13 คู่ (พระมหาวิเชียร สุธีโร อ้างถึงใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. (บาลี) 20/309-321/100-102., มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : (ไทย) 20/65-77/102-105) ดังนี้

1. ดิหิสุข คือสุขของคฤหัสถ์สุขแบบชาวบ้าน กับ ปัพพัชชาสุข คือสุขในชีวิตการบวช หรือสุขของนักบวช
2. กามสุข คือสุขที่เกิดจากกาม กับ เนกขัมมสุข คือสุขที่เกิดจากเนกขัมมะ (สุขเกิดจากความปลอดโปร่งจากกาม หรือจากความสลесออก ไม่โลก)
3. อุปิสสุข คือสุขที่มีอุปธิ (สุขกลัวทุกข์ ได้แก่ สุขในไตรภูมิหรือโลกียสุข) กับ นิรุปิสสุข คือสุขที่ไม่มีอุปธิ (สุขไม่กลัวทุกข์ ได้แก่ โลกุตตรสุข)

4. สาสวสุข คือสุขที่มีอาสวะ กับ อนาสวสุข คือสุขที่ไม่มีอาสวะ
5. สามิสสุข คือสุขที่อิงอามิส กับ นิรามิสสุข คือสุขที่ไม่อิงอามิส
6. อริยสุข คือสุขของพระอริยะ กับ อนริยสุข คือสุขของผู้ไม่ใช่พระอริยะ
7. กายิกสุข คือสุขทางกาย กับ เจตสิกสุข คือสุขทางใจ
8. สัมปตติกสุข คือสุขที่มีปิติ ได้แก่ สุขในฌานที่ 1 และที่ 2 กับ นิปตติกสุข คือสุขที่ไม่มีปิติ ได้แก่ สุขในฌานที่ 3 และที่ 4)
9. สาทสุข คือสุขที่เกิดจากความยินดี (อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ สุขในฌาน 3 ขึ้นต้น) กับ อุเบกขาสสุข คือสุขที่เกิดจากอุเบกขา (ท่านว่า ได้แก่ สุขในฌานที่ 4)
10. สมาริสุข คือ สุขที่เกิดจากสมาธิ (ไม่ว่าอุปปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ ก็ตาม) กับ อสมาริสุข คือสุขที่ไม่ได้เกิดจากสมาธิ (สุขที่ไม่ถึงสมาธิ)
11. สัมปตติการัมมณสุข คือความสุขที่เกิดจากฌานมีปิติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน 2 ขึ้นแรกที่มีปิติ) กับ นิปตติการัมมณสุข คือความสุขที่เกิดจากฌานไม่มีปิติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ 3 และที่ 4 ซึ่งไม่มีปิติ)
12. สาดารัมมณสุข คือความสุขที่เกิดจากฌานมีความยินดีเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน 3 แรกที่มีรสขึ้น) กับ อุเบกขารัมมณสุข คือความสุขที่เกิดจากฌานมีอุเบกขาเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ 4 ซึ่งมีอุเบกขา)
13. รูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีรูปฌานเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีอรูปฌานเป็นอารมณ์

ระดับของความสุขในทัศนะของพุทธศาสนา สามารถย่อลงเหลือ 3 ระดับ คือ 1. กามสุข คือความสุขเนื่องในกาม ได้แก่ การมีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ใช้งานได้ดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นอยู่สบาย การมีทรัพย์สินเงินทอง มีการงานอาชีพเป็นหลักฐาน หรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ ตำแหน่งฐานะ ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง การได้รับยกย่อง หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งความมีมิตรสหายบริวาร และสุดท้ายที่สำคัญสำหรับชีวิตดฤหสัถย์ก็คือ การมีครอบครัวที่ดีมีความสุข

2. ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน คือการเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปปนาสมาธิ และ 3. นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน (พระมหาวิเชียร สุธีโร, 2562, น. 44-45)

วิธีสร้างความสุข คือบ่อเกิดของความสุขอยู่ตรงไหน เราก็สร้างความสุขกันตรงนั้น ดังเช่น 1. กามสุข วิธีการก็คือ ก้าวเข้าไปหาและสนองตอบประสาทสัมผัสทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 2. ฌานสุขวิธีการคือ ฝึกสมาธิ ภาวนา วิปัสสนากรรมฐาน 3. นิพพานสุข วิธีการคือ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้จิตรู้เท่าทันความเป็นจริง (พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), 2550: shorturl.at/dprtg) สามารถสนับสนุนวิธีสร้างความสุขตามหลักความเชื่อ

ของพุทธศาสนา ด้วยงานวิจัยจากหนังสือ Time Magazine (ออนไลน์, [shorturl. at/oyMO8](http://shorturl.at/oyMO8) : 15 เมษายน 2565) พบว่า คนที่มีความสุขมากที่สุดในโลกก็คือ พระในทางพุทธศาสนา โดยทดสอบด้วยการสแกนสมองของพระที่ทาสมาธิ ซึ่งได้ผลลัพธ์ออกมาว่าเป็นจริง หลักความเชื่อของศาสนาพุทธก็คือ เหตุที่ทำให้เกิดความสุขนั้นก็คือ อยู่กับปัจจุบันขณะ ปล่อยวางในสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งพระมหาวีเชียร สุธีโร (2562, น. 46) กล่าวว่า หากเราปฏิบัติต่อความสุขถูกต้อง เราก็มีความสุข และเราก็มีทุกข์น้อยลงทุกที จนทุกข์หมดไป เหลือแต่ความสุขที่สมบูรณ์

สามารถสรุปได้ว่า ความสุขมี 2 ลักษณะ คือกายิกสุข (สุขทางกาย) และเจตสิกสุข (สุขทางใจ) พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสุขในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ไว้มี 13 คู่ ประเภทของความสุขจะมี 2 ลักษณะใหญ่ คือ 1) ความสุขอิงอามิส 2) ไม่อิงอามิส ความสุขอิงอามิส คือความสุขจากการมีปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ความสุขที่เกิดจากทรัพย์ ได้ใช้จ่ายทรัพย์ ไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการประพฤตินี้ไม่มีโทษ ความสุขที่เกิดจากการมีชื่อเสียง ความสุขที่เกิดจากการได้รับการยอมรับจากสังคม ส่วนความสุขไม่อิงอามิส คือความสุขที่เกิดขึ้นในใจ เป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพาความสุขจากวัตถุ ระดับของความสุข มี 3 ระดับ คือ กามสุข ฆานสุข และนิพพานสุข

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างหน้า หลักความเชื่อของศาสนาพุทธกล่าวว่า เหตุที่ทำให้เกิดความสุขนั้นก็คือ อยู่กับปัจจุบันขณะ ปล่อยวางในสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และจากงานวิจัยโดย Time Magazine โดยทดสอบด้วยการสแกนสมองของพระที่ทาสมาธิได้ผลลัพธ์ออกมาว่าเป็นคนที่มีความสุขมากที่สุดในโลก ผู้วิจัยเชื่อว่า ความสงบ คือความสุข สมานนำมาสู่ความสงบ ดังนั้นจึงนำความสุขคู่ที่ 10 สมานสุข คือสุขที่เกิดจากสมาธิ กับ อสมานสุข คือสุขที่ไม่ได้เกิดจากสมาธิ (สุขที่ไม่ถึงสมาธิ) ซึ่งเป็นความสุขคู่หนึ่งจากความสุขทั้งหมด 13 คู่ มาใช้เป็นวิธีเข้าถึงความสุข ผ่านวิธีการสร้างร่องรอยและสัญลักษณ์ เส้นตรงแนวตั้ง (|) แทนการกำหนดลมหายใจที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบจากภายในสู่ภายนอก จากร่างกายและจิตใจ พร้อมกันนั้นในขณะที่ขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) ก็ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตใจ แล้วทำการบันทึกการเปลี่ยนแปลงของจิต กำหนดให้สัญลักษณ์จุด (●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นในขณะที่ขีดเส้น จำนวนสัญลักษณ์จุด (●) ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 3 จุด (●●●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นๆ นานขึ้นในขณะที่ขีดเส้น สัญลักษณ์จุดจำนวน 5 จุด (●●●●●) แทนการหยุดกิจกรรมในวันนั้น เมื่อเริ่มต้นในครั้งใหม่จะเขียนวันเดือนปี เพื่อเป็นการบันทึกในแต่ละครั้ง สัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานเป็นหลักฐานของขณะหนึ่งของจิต หรือ ช่วงขณะจิต

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาถึงความหมายของความสุข และระดับของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา
2. สร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากแนวคิดของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา

วิธีการวิจัย

การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) ศึกษาถึงความหมายของความสุข และระดับของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา 2) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากแนวคิดของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ออกแบบขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (R1) ผู้วิจัยได้แบ่งการ ดำเนินการออกเป็น 2 กระบวนการ ดังนี้คือ

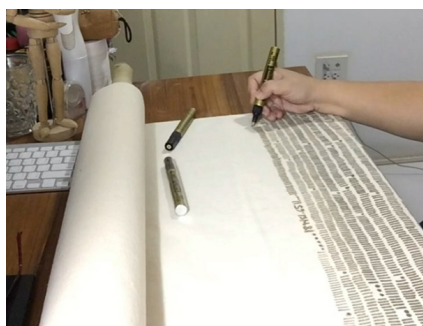
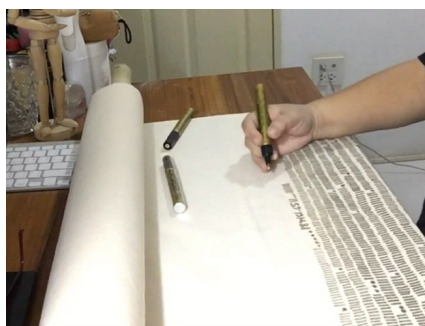
- 1.1 การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วประมวลสรุป มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เรื่อง ชั่วขณะจิต (D1) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 2.1 การรวบรวมแนวคิดของการสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต เป็นการฝึกสมาธิให้จิตใจให้อยู่กับตัวเอง ณ ปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่านไปคิดเรื่องต่างๆ ทั้งในอดีตอนาคต ดังนั้น วิธีการสร้างสรรค์ต้องสะดวก ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ผู้วิจัยจึงเลือกวิธีการขีดเส้นด้วยปากกาเคมีลงบนผ้าดิบ
- 2.2 การสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต ผ่านวิธีการสร้างร่องรอย ด้วยการขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) สัญลักษณ์จุด (•) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นในขณะที่ขีดเส้น จำนวนสัญลักษณ์จุด (•) ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 3 จุด (●●●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นนานขึ้นในขณะที่ขีดเส้นสัญลักษณ์จุดจำนวน 5 จุด (●●●●●) แทนการหยุดกิจกรรมในวันนั้น เมื่อเริ่มต้นในครั้งใหม่จะเขียนวันเดือนปีเขียนวันเดือนปี เพื่อเป็นการบันทึกในแต่ละครั้ง สัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานเป็นหลักฐานของขณะหนึ่งของจิต หรือ ชั่วขณะจิต ที่ผ่านประสานกันของกายและจิตร้อยเรียงอย่างต่อเนื่องจนเกิดความสงบ สมาธิ ผสมรวมกันเป็นผลงานศิลปะ

รูปที่ 1 แสดงรายละเอียดของการใช้เส้นและสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานชั่วคราวฉีดยา

รูปที่ 2 แสดงขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานชั่วคราวฉีดยา

รูปที่ 3 ร่วมแสดงผลงานโครงการปฏิบัติการทัศนศิลป์และนิทรรศการนานาชาติ ครั้งที่ 15 ณ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วันที่ 30 มกราคม ถึง 2 กุมภาพันธ์ 2563

3. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต (R2) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ผลงาน สร้างสรรค์ของตนเองตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ

3.1 การวิเคราะห์แนวคิด คือ การจัดระเบียบเรียบเรียงความคิดที่สำคัญต้องแสดงทัศนะ หรือความคิดในเรื่องที่ต้องการทำ ต้องเอาความคิดของตนเองมาตีความว่าจะทำอะไร (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550: 18-20) ดังนั้น ในการวิเคราะห์แนวคิดของการวิจัยเชิงสร้างสรรค์นี้ จึงเป็นการนำแนวคิดมาตีความ เพื่อให้ได้ข้อมูล ดังนี้ คือ

3.1.1 ผลงานสร้างสรรค์ต้องการแสดงทัศนะอย่างไร

3.1.2 ผลงานสร้างสรรค์ต้องการแสดงรูปแบบอย่างไร

3.2 การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ (R3)

3.2.1 การวิเคราะห์รูปแบบ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ส่วนมูลฐานทางศิลปะและหลักการทางศิลปะของ ยีน มิทเลอร์ “Design Chart” เพราะสามารถแสดง ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในผล

งานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นๆ ได้ใช้ส่วนมูลฐานทางศิลปะและหลักการทางศิลปะอย่างไรบ้างสร้างสรรค์ผลงานจนเกิดเป็นเอกภาพในผลงาน

3.2.2 การวิเคราะห์เทคนิควิธีการ เทคนิควิธีการนับเป็นหัวใจสำคัญของการได้มาซึ่งความสุข ความสงบ การลาก ชีด ควบคุมผ่านร่างกายจากจิตภายในมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบจากภายในสู่ภายนอกเสมือนการกำหนดลมหายใจ ดังนั้น วิธีการการบันทึกการเปลี่ยนแปลงของจิต ด้วยปากกาเคมีขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) ความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร และสัญลักษณ์จุด (●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นในขณะที่ขีดเส้นลงบนผ้าดิบ จำนวนสัญลักษณ์จุด (●) ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 3 จุด (●●●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่านไปคิดเรื่องอื่นนานขึ้นในขณะที่ขีดเส้น สัญลักษณ์จุดจำนวน 5 จุด (●●●●●) แทนการหยุดกิจกรรมในวันนั้น แล้วมาเริ่มต้นในครั้งใหม่โดยเขียนวันเดือนปี ซึ่งการขีดเส้นเป็นวิธีการลักษณะเดียวกับการทำสมาธิในทางพุทธศาสนา ดังนั้น วิธีการสร้างร่องรอยในผลงานที่เป็นเครื่องช่วยทำสมาธิ จึงต้องสะดวก ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน สัญลักษณ์ที่ปรากฏในผ้าดิบเป็นร่องรอยหลักฐานของขณะหนึ่งของจิต หรือ ช่วงขณะจิต

4. การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ เรื่อง ช่วงขณะจิต (D2)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องของความสุข และระดับของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา พบว่า ความสุข คือความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ มี 13 คู่ บางคู่มีขอบเขตเนื้อหาแคบไม่ครอบคลุมความสุขคู่อื่นๆ หรือความสุขในระดับอื่นๆ แต่บางคู่ก็มีขอบเขตเนื้อหากว้างครอบคลุมความสุขคู่อื่นๆ หรือความสุขในระดับอื่นๆ ทั้งหมดทั้ง 13 คู่นี้ สรุปได้ 2 ลักษณะใหญ่ คือความสุขอิงอามิส กับ ไม่อิงอามิส ระดับของความสุขมี 3 ระดับ คือ กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข ส่วนความสุขของผู้วิจัย คือความสงบ ความสงบก็คือความสุข เรียกว่า “สมาธิสุข” สุขที่เกิดจากสมาธิ เป็นความสุขคู่ที่ 10 สมาธิสุข กับ อสมาธิสุข ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าถึงความสุขคู่นี้ ผ่านวิธีการสร้างร่องรอย ด้วยการตั้งใจขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) ที่ละเส้นซ้ำๆ ให้เท่ากัน ความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร จนสุดความกว้างของ

ผ้าดิบ กว้าง 90 เซนติเมตร ในการขีดเส้นผู้วิจัยตั้งใจ จดจ่อ สม่่าเสมอ และควบคุมอย่างมีสติ วิธีการที่ใช้นี้ร่างกายกับจิตภายในมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบจากภายในสู่ภายนอก เหมือนการกำหนดลมหายใจ พร้อมกันนั้นในขณะที่ขีดเส้นก็สังเกตการเปลี่ยนแปลงของจิตใจ แล้วทำการบันทึกการเปลี่ยนแปลงของจิต ผ่านวิธีการสร้างร่องรอยและสัญลักษณ์ ด้วยการขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) สัญลักษณ์จุด (•) แทนจิตที่วอกแวก พุ่งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นในขณะที่ขีดเส้น จำนวนสัญลักษณ์จุด (•) ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 3 จุด (●●●) แทนจิตที่วอกแวก พุ่งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นๆ นานขึ้นในขณะที่ขีดเส้น เขียนวันเดือนปี เพื่อเป็นการบันทึกในแต่ละครั้ง สัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานเป็นหลักฐานของ ขณะหนึ่งของจิต หรือ ช่วงขณะจิต ผลงานรวมกันเป็นผลงานศิลปะที่ถ่ายทอดความเป็นนามธรรมมาสู่รูปธรรม โดยสะท้อนให้เห็นถึงจังหวะ ความเคลื่อนไหว และการเดินทางของจิต

2. ผลของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากแนวคิดของความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา

2.1 ผลของการสร้างสรรค์ เรื่อง ช่วงขณะจิต No.1

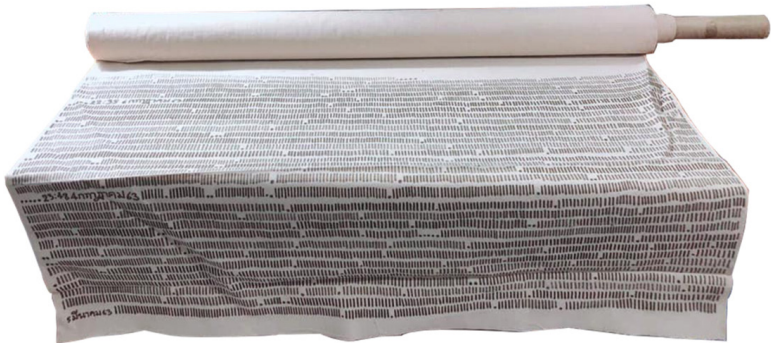
รูปที่ 4 ช่วงขณะจิต No.1 ขนาด 90 cm x 1,200 cm เทคนิค ปากกาเคมีขนาด 0.5 บนผ้าดิบ

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ผลงานชั่วคราวจิตร No.1 โดย Design Chart เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่าง ส่วนมูลฐานทางศิลปะและหลักการทางศิลปะของ ยืน มีทเลอร์

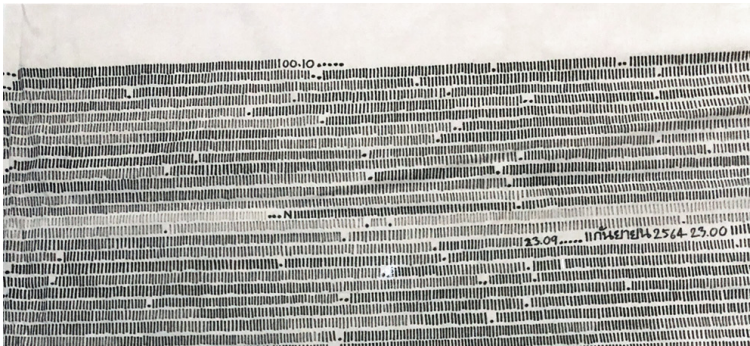
		PRINCIPLES OF ART							
		Balance	Emphasis	Harmony	Variety	Gradation	Movement Rhythm	Proportion	
ELEMENTS OF ART	Color			✓			✓		UNITY
	Hue			(#1)			(#2)		
	Intensity								
	Value								
	Value (Non-Color)			✓			✓		
				(#3)			(#4)		
	Line	✓					✓		
		(#5)					(#6)		
	Texture								
	Shape/ Form								
	Space						✓		
							(#7)		

ตารางที่ 1 อธิบายได้ว่า หลักการทางศิลปะที่ปรากฏในผลงานสร้างสรรค์ “ชั่วคราวจิตร No.1” จุดตัดที่ (#1) (#2) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงสีได้สร้างให้เกิดความกลมกลืน จังหวะ และความเคลื่อนไหว จุดตัดที่ (#3) (#4) สีของเส้นทำให้เกิดความกลมกลืน และความเคลื่อนไหว จุดตัดที่ (#5) (#6) เส้นทำให้เกิดความสมดุลในภาพ สร้างความเคลื่อนไหว และจังหวะ สุดท้ายจุดตัดที่ (#7) ที่ว่างทำให้เกิดจังหวะและความเคลื่อนไหว

2.2 ผลของการสร้างสรรค์ เรื่อง ชั่วขณะจิต No.2

รูปที่ 5 ชั่วขณะจิต No.2 ขนาด 90 cm x 1,200 cm เทคนิค ปากกาเคมีบนผ้าดิบ

รูปที่ 6 รายละเอียดของผลงานชั่วขณะจิต No.2 ขนาด 90 cm x 1,200 cm
เทคนิค ปากกาเคมีบนผ้าดิบ

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ผลงานชั่วขณะจิต No.2 โดย Design Chart เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนมูลฐาน ทางศิลปะและหลักการทางศิลปะของ ยีน มิทเลอร์

		PRINCIPLES OF ART						
		Balance	Emphasis	Harmony	Variety	Gradation	Movement Rhythm	Proportion
ELEMENTS OF ART	Color			✓			✓	
	Hue			(#1)			(#2)	
	Intensity							
	Value							
	Value (Non-Color)			✓ (#3)			✓ (#4)	
	Line	✓ (#5)					✓ (#6)	
	Texture							
	Shape/ Form							
	Space						✓ (#7)	
		UNITY						

ตารางที่ 2 อธิบายได้ว่า หลักการทางศิลปะที่ปรากฏในผลงานสร้างสรรค์ “ชั่วขณะจิต No.2” จุดตัดที่ (#1) (#2) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงสีได้สร้างให้เกิดความกลมกลืน จังหวะและความเคลื่อนไหว จุดตัดที่ (#3) (#4) สีของเส้นทำให้เกิดความกลมกลืน จังหวะและความเคลื่อนไหว จุดตัดที่ (#5) (#6) เส้นทำให้เกิดความสมดุลในภาพ สร้างความเคลื่อนไหว และจังหวะ สูดท้าย จุดตัดที่ (#7) ที่ว่างทำให้เกิดจังหวะ และความเคลื่อนไหว

3. การวิเคราะห์เทคนิควิธีการ ผลงานชั่วขณะจิต No.1 สร้างร่องรอยเส้นและสัญลักษณ์ (●) ทำการขีดเส้นตรงแนวตั้ง (|) ความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ด้วยปากกาเคมี Pen – Touch ขนาด EF สี COPPER / CUIVRE COBRE บนผ้าดิบ กว้าง 90 เซนติเมตร ตั้งใจขีดเส้นตรง (|) ซ้ำๆ อย่างจดจ่อ สม่ำเสมอ และควบคุมอย่างมีสติช่วยสร้างให้เกิดจังหวะ ความเคลื่อนไหว และเกิดพื้นที่ว่างสามารถเห็นเป็นเส้นยาววางตลอดความกว้างของผ้า สีของปากกาเคมี และผ้าดิบผสมกันทำให้เกิด สีเอกรงค์ (Monochrome) ซึ่งก่อให้เกิดความกลมกลืนปรากฏในผลงาน ส่วนสัญลักษณ์จุดจำนวน 1 จุด (●) จำนวน 3 จุด (●●●) จำนวน 5 จุด (●●●●●) และการเขียนตัวอักษรทำให้เกิดพื้นที่ว่างเป็นระยะๆ แต่เมื่อนำผลงานชั่วขณะจิต No.1 ติดตั้งแสดงงานที่นิทรรศการนานาชาติ ครั้งที่ 15 ณ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วันที่ 30 มกราคม ถึง 2 กุมภาพันธ์ 2563 นั้น พบว่า ด้วยปากกาเคมี Pen – Touch ขนาด EF สี Copper/ Cuiver Cobre บนผ้าดิบ ให้ขนาดเส้นที่เล็ก รายละเอียดของเส้นและสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนผ้าดิบดูเล็กเกินไปทำให้ไม่เกิดการรับรู้ทางสายตา ดังนั้นเมื่อสร้างสรรค์ผลงานชั่วขณะจิต No.2 ผู้วิจัย จึงเปลี่ยนปากกาเคมี Pen – Touch ขนาด 2.0 mm สี GOLD / OR ORO จึงช่วยให้เกิดการรับรู้ทางสายตาได้ดีกว่า ผลงานชั่วขณะจิต No.1

การอภิปรายผล

การวิจัยสร้างสรรค์ ชั่วขณะจิต กล่าวได้ว่า ความสุขของผู้วิจัยคือความสงบ สมานนำมาสู่ความสงบ ซึ่งตรงกับความสุขคู่ที่ 10 สมานสุข กับ อสมานสุข ในคัมภีร์อังคุตตรนิกายทุกนิบาต ของศาสนาพุทธ ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าถึงความสุขคู่นี้ ผ่านวิธีการสร้างร่องรอยเส้นตรงแนวตั้ง (|) แทนการกำหนดลมหายใจที่มีความ สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบจากภายในสู่ภายนอกจากร่างกายและจิตใจ พร้อมกันนั้นในขณะที่ขีดเส้นก็สังเกตการเปลี่ยนแปลงของจิตใจแล้วทำการบันทึกการเปลี่ยนแปลงของจิต กำหนดให้สัญลักษณ์จุด (●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นในขณะที่ขีดเส้น จำนวนสัญลักษณ์จุด (●) ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 3 จุด (●●●) แทนจิตที่วอกแวก ฟุ้งซ่าน ไปคิดเรื่องอื่นๆ นานขึ้นในขณะที่ขีดเส้น จำนวน 5 จุด (●●●●●) แทนการหยุดกิจกรรมในวันนั้น เมื่อเริ่มต้นในครั้งใหม่จะเขียนวันเดือนปี เพื่อเป็นการบันทึกในแต่ละครั้ง สัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานเป็นหลักฐานของ ขณะหนึ่งของจิต หรือ ชั่วขณะจิต ผสมรวมกันเป็นผลงานศิลปะที่ถ่ายทอดความเป็นนามธรรมมาสู่รูปธรรม โดยสะท้อนให้เห็น ถึงจังหวะ ความเคลื่อนไหว และการเดินทางของจิต ซึ่งวิธีการเข้าถึงความสุขดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาเสนอกระบวนการพัฒนาตนเองที่จะจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้น โดย 1) การจัดการกับอารมณ์ โดยใช้เทคนิคการผ่อนคลาย เช่น การหายใจ การผ่อนคลาย

กล้ามเนื้อ และการจินตนาการ เพื่อให้ความรู้สึกนั้นออกจากตัวเรา และเกิดอารมณ์ทางบวกในลักษณะของความสงบ และผ่อนคลายเข้ามาแทนที่ 2) การจัดการกับความคิด โดยปรับวิธีคิดใหม่ให้เป็นคิดทางบวก (Positive Thinking) (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์, 2552) และจากงานวิจัย เรื่อง มองทุกข์ให้สุขได้ตามแนววิถีพุทธ (ตระกูล พุ่มงาม และสุวัฒน์ รักขันโท (2560) พบว่า บุคคลที่ฝึกฝนจิตเป็นประจำ สม่ำเสมอจะมีสติสัมปชัญญะที่ตื่นตัวปราดเปรียว เมื่อคิดทำอะไรด้วยปัญญาผลที่เกิดย่อมสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากความผิดพลาด ความเสียหายย่อมไม่เกิดขึ้น คงมีแต่ดีตามมา จึงไว้ทุกข์เข้ามาพัวพันในชีวิต หรือกล่าวได้ว่า เมื่อความทุกข์หายสิ้นความสุขย่อมเปี่ยมล้น สอดคล้องกับพระครูวิบูลธรรมกิจ (บัวเกตุ ปทุมสิโร) (online) กล่าวว่า การทำสมาธิ คือการหาจุดของจิตที่เกิดความสุข

เอกสารอ้างอิง

- ตระกูล พุ่มงาม, และสุวัฒน์ รักขันโท. (2564). มองทุกข์ให้สุขได้ตามแนววิถีพุทธ. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 7(2), 309-324. สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2565, จาก <https://so03.tci-thaijo.org>
- พระมหาวิเชียร สุธีโร. (2562). ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธมัตต์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม, 4(1), 42-47.
- พระมหาอุทัย วชิรเมธี. (2550). ความสุขในสังคมสมัยใหม่: จิตวิญญาณ สังคม และวิทยาศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2550 จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/vana/2008/05/01/entry-1>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับพิมพ์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์. (2552). จิตวิทยาแนวพุทธ. สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2565, จาก shorturl.at/apxKW
- ราชบัณฑิตสถาน. (ม.ป.ป.). พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตสถาน.
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). แนวทางการสอนและสร้างสรรค์กิจกรรมชั้นสูง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- เฮดต์, โจนาทาน. (2562). วิทยาศาสตร์แห่งความสุข:สำรวจความสุขและความหมายของชีวิตด้วยวิทยาศาสตร์. (โตมร ศุขปรีชา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ซอลท์ พับลิชชิ่ง.
- Mittler, G.A. (1994). *Art in Focus*. New York: Macmillan/McGraw-Hill School Publishing Company.
- Mittler, G.A. (1986). *Art in Focus*. Peoria, IL: Bennett & Mcknight Publishing.